

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Szabadságvesztés büntetés kiszabása fiatalokkal szemben

szakdolgozat

PPKE-JÁK Deák Ferenc Intézet, Fiatalok szakjogásza képzés

Szerző:

Dr. Máthé Magdolna

Konzulens:

dr. Székely Ákos

a Kúria büntető kollégiumának vezetője

kézirat lezárva: 2016. júniusban

(jelen publikálás előtt szerkesztve)

“Az öregember mindent hisz, a középkorú mindenben kételkedik, a fiatal mindent tud. “ (Oscar Wilde)

I. Bevezetés

A mottóként választott Oscar Wilde idézet egy sorban összefoglalja az egyes korosztályok gondolkodása közötti lényegi különbséget, a fiatalság átmeneti jellegéből fakadó, mindent elsöprő erőt, mely mögött gyakran a tapasztalatlanság, éretlenség rejlik. A felnőtté válás a biológiai mellett lelki folyamatot is magában foglal, hiszen ez a korszak a gyermekkorból a felnőttkorba vezető “folyosó”, ez az erklöcsi-tudati kibontakozás ideje. Ezáltal átmeneti státuszt jelent mind a család, mind a társadalmi környezet számára. Ugyanakkor a fiatalok által választott értékekben a család és a társadalom felelőssége is tükröződik.¹ A társadalmi változások elvitathatatlanul hatást gyakorolnak a gyermekek érési folyamatára, annak tempójára és minőségére egyaránt. Egyes álláspontok szerint az információs forradalom kibontakozása folytán meghaladottá vált az az elvi tételt, mely szerint a gyermekek tizennegyedik életévük betöltésével elérik a büntető felelősségre vonáshoz szükséges testi és szellemi érettségi szintet, hiszen korunk gyermekei már ezen életkor betöltését megelőzően szembesülnek olyan társadalmi hatásokkal, melyektől korábban védve voltak.² Ugyanakkor új jelenségek is megjelentek a kiskorúak bűnözése terén, az iskolai zaklatásnak (mobbing, bullying³), az iskolai erőszaknak mind a számítástechnika fejlődése nyitott utat. A társadalmi és technikai fejlődés eredményeként az iskolai terrorizálás és erőszak új formái jelentek meg (cyberbullying⁴, happy slapping⁵, snuff videók⁶), melyek elkövetésére általában azért kerül sor, mert az elkövető fiatalok úgy érzik, ezáltal válnak saját korcsoportjukban “ismertté, valakivé”. Az új bűncselekmény típusok súlyos

¹ Rajzinger Ágnes: Fiatalkorúakkal szemben alkalmazható büntetések és intézkedések, különös tekintettel a szabadságvesztés büntetésre és a javítóintézeti nevelésre, http://debrecenijogimuhely.hu/archivum/otdk_kulonszam/a_fiatalkoruakkal_szemben_alkalmazhato_buntetesek_es_intezkedesek_kulonos_tekintettel_a_szabadsagvesztes_buntetesre-es_a_javitointezeti_nevelésre

² Életkor és belátási képesség - összefoglaló a Magyar Kriminológiai Társaság 2007. Január 26-i tudományos üléséről, Vaskuti András előadása , www.vaskuti.hu/mozaik/Eletkor%20és%20belatasi%20kepesség.doc

³ Olyan ismétlődő, agresszív viselkedési forma, amely valamely oknál fogva magát megvédeni kevésbé képes gyermek ellen irányul.

⁴ Az új technikai eszközök zaklatás céljából történő alkalmazása.

⁵ Általában védtelen áldozat megverésének, megrugdosásának számítástechnikai eszközzel történő rögzítése.

⁶ Áldozat testi vagy lelki megalázásának, megverésének megörökítése.

értékrendbeli válságot tükröznek, újra felmerül tehát a család és a társadalom korábban említett felelőssége.⁷ A bűnelkövető fiatalkorúakkal kapcsolatban azonban kiemelendő, hogy nem tekinthetők “kis felnőtteknek”, pszichikai, értelmi és érzelmi fejlődésük a kamaszkor teljes szakaszában, folyamatosan zajlik. A fiatalkorú bűnelkövetők jellemzően túlbecsülik helyzet felismerő képességüket, tetteik lehetséges negatív következményeit rendre alulbecsülik, döntéseiket pedig az esetek nagy százalékában nem elegendő és teljeskörű információkra alapozva hozzák.⁸

Ligeti Katalin két, a fiatalok érési folyamatára - és mindezen keresztül a rájuk vonatkozó büntetőjogi szabályozás kialakítására - kiemelkedő hatást gyakorló folyamatot említ: az accelerációt és a posztadoleszcenciát. Előbbi alatt az a folyamat értendő, hogy a biológiai érés felgyorsulásának eredményeként a mai gyermekeknek átlagosan két évvel korábban következik be a biológiai érés, mint 10 évvel ezelőtt. A posztadoleszcencia pedig a társadalmi érés kitolódásának folyamatát jelöli. Ennek kialakulására az iskolázottság kitolódása, a munkaerőpiaci viszonyok alakulása és a párkapcsolatok átforgalmazása gyakorolt hatást, eredményeképp a szülőktől történő függetlenedés később következik be, így kitolódik az anyagiak és döntéshozatal terén a függetlenedés. A két megjelölt folyamat egyszerre, egymással párhuzamosan fejti ki hatását, mindez a jogalkotó tevékenységére is hatást gyakorol. A korábbi biológiai érés folytán ugyanis a jogalkotónak biztosítani kell, hogy a 12 éves korosztályt is utolérjék a jogrendszer figyelmeztető mechanizmusai annak figyelembe vétele mellett, hogy a biológiai érés és a szellemi-erkölcsi érettség kialakulása nem jár feltétlenül együtt, így a 12 éves gyermek nem feltétlenül rendelkezik belátási képességgel.⁹

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy “az ismertté vált fiatalkorú bűnelkövetők döntő többsége a rossz helyzetű, marginális társadalmi csoportokból rekrutálódik, ahol a szegénység, a munkanélküliség és a családi problémák jól láthatóak.”¹⁰ Az érintett fiatalok jellemzően sem a megfelelő szociális ismeretekkel, sem pedig a család adta érzelmi biztonsággal, ezáltal társadalmi beilleszkedésük is elnehezült, konfliktus feloldó eszközeik hiányosak. A büntethetőségi korhatár és a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott szabadságelvonás büntetés kérdése mindig vitás területet képező, a nemzetközi jog elvárásai által érintett és széles társadalmi, jogi-szakmai viták által övezett téma volt, ahol

⁷ Kerezi Klára: Változatlan helyzet-változó elvárások: a fiatalkorú bűnelkövetők zártintézeti nevelése, Börtönügyi Szemle, 2008. évi 4. szám, 254-255.p.

⁸ Borbíró Andrea - Kerezi Klára: A kriminálpolitika és társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2007. I. kötet, II. rész. Gyermekek és fiatalkorú bűnözés, 241. p.

⁹ Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója, Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/2., <http://ujbtk.hu/buntetojogi-kodifikacio-2006-2/>

¹⁰ Kerezi Klára: A fiatalkorú bűnözés kezelése és megelőzésének lehetőségei. In: Belügyi Szemle, 1997/10. szám, 11.p.

alapvetően két nézőpont ütközik. Egyik a büntethetőségi korhatár leszállításának indokoltságát és szükségességét hangoztatja, míg a másik szerint a büntetőjog eszközei helyett a gyermekvédelem eszköztárát kell előnyben részesíteni. A két tábor közötti ellentmondás feloldhatatlannak látszik. Szakdolgozatomban felállított hipotézis szerint elméleti síkon egyértelműen indokolt a fiatalkorúakkal szemben kiszabott szabadságvesztés büntetés ultima ratio jelleggel való szabályozása és a bírói gyakorlat tükrében valóban akként kerül is alkalmazásra. Mindezt a jogfejlődés hazai és nemzetközi történetének, az irányadó bírói gyakorlatnak, valamint az Új Btk. hatályba lépését követő időszak statisztikai adatainak bemutatása és elemzése útján teszem meg.

II. A fiatalkorúak büntetőjogának kialakulása - történeti áttekintés

A világ országainak többségében a fiatalkorúak büntetőjoga önálló, a felnőttkorúak büntetőjogától eltérő szabályozásban ölt testet. A felelősségi rendszer a büntető anyagi jogi és eljárásjogi, büntetés-végrehajtási jogi és egyes gyermekvédelmi rendelkezésekben kiteljesedő rendszer alapvető jellemzői: előre szabályozott életkori hatások között és/vagy az erkölcsi-értelmi fejlettség szintjétől függően a felnőttekétől eltérő, általában enyhébb szabályok alkalmazása; nevelés mint elsődleges cél; a büntetőeljárásban részt vevő hatóságok feladata nem csupán az állam büntetőjogi igényének érvényesítése, hanem a megelőzés és a reszocializáció elősegítése; a szabadságelvonással járó szankciók végrehajtása a nevelést, reszocializációt szolgáló speciális intézetekben valósul meg, eljárás a hagyományos igazságszolgáltatáson belül viszonylagos vagy teljes önállósággal rendelkező intézmények útján.¹¹ A felelősségi rendszer fejlődésén keresztül jól lekövethető a büntetőjog humanizálásának és differenciálásának folyamata. Első jelentős lépcsőként a XVI-XVII században a gyermek vagy fiatalkorú elkövetők enyhébb büntetése jelent meg, az egyébként gyakorta embertelen büntetések körében.¹² A XVIII-XIX. században a testi fenytés felől a pszichológiai módszerek felé történő elmozdulás volt megfigyelhető, ekkor jöttek létre az első javító-és nevelőintézetek. A szemléletváltás az 1830-as években az Amerikai Egyesült Államokban, a “*parens patriae*” doktrína

¹¹ Csemáné dr. Váradi Erika - dr. Lévy Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről-történeti és jogösszehasonlító szempontból, 2002., <http://ujbtk.hu/buntetojogi-kodifikacio-2002-1/>

¹² Junger-Tas, Josine: Trends in International Juvenile Justice: What Conclusions Can Be Drawn? Comparative Youth Justice, Critical Issues, szerk: Muncie, John; Goldson, Barry; SAGE Publication, London, 2006, 506.p.

jegyében ment végbe, mely az állam felelősségét hangoztatta az elhanyagolt, csavargó, bűnelkövető gyermekek nevelése és a bűnmegelőzés terén. Ezáltal az állam fokozatosan bevonódott a gyermekek nevelésébe és védelmébe. Akár a szülői szerep átvételére is sor kerülhetett, ahol szülő nem vagy nem kellően látta el feladatát, és fokozatosan kialakult a fiatalok igazságszolgáltatása.¹³ A bűnelkövető fiatalok vonatkozásában egyértelmű célként az újabb bűncselekmény elkövetésének megelőzése kerül előtérbe a megbüntetés helyett. A XIX. századi európai büntetőjogi reformmozgalmak nyomán meghaladottá vált a tettarányos büntetésre és megtorlásra alapozó klasszikus iskola. A közvetítői irányzat differenciált az elkövetők között, megkülönböztetve a javulásra nem szoruló, javulásra szoruló és javíthatatlan elkövetőket. A mozgalom alap gondolatai között meghatározó volt annak felismerése, hogy “a fiatalok sajátos, átmeneti társadalmi helyzet; a korosztálynak, illetve a tagjainak ebből az átmeneti társadalmi helyzetből fakadó, a felnőttektől eltérő szociológiai jellemzői, illetve pszichés sajátosságai vannak.”¹⁴ Ezzel egybecsengett a Franz von Liszt nevéhez fűződő kriminálpolitikai program azon gondolata, mely szerint a fiatalok vonatkozásában “a szankciónak vagy az intézkedésnek nem a cselekményhez kell igazodnia, hanem a fiatalok helyzetéhez, és a büntetőjogi beavatkozás célja a fiatalok problémáinak megoldása. A tett, a bűncselekmény ebben az összefüggésben megszűnik központi kategória lenni, szimptomája csupán valaminek, jelzi azt, amit meg kell oldani.”¹⁵ Ezzel a speciális prevenció került előtérbe a megtorlás helyett, kialakult a fiatalok vonatkozásában a “más elbánás elve”, melynek lényege, hogy a felnőttekre irányadó szabályoktól eltérő, jellemzően enyhébb anyagi és eljárásjogi szabályok megalkotása indokolt adott életkor és/vagy az erkölcsi érettség szintjétől függően. Ezen felül kiemelt szerepet kaptak a rendszerben a nevelő intézkedések, hiszen a büntetés céljává elsődlegesen a nevelés lépett, az igazságszolgáltatás során eljáró szervek kiemelt feladatává vált mind a megelőzésben, mind a reszocializációban való részvétel. A “más elbánás” nem csupán a büntetés kiszabása, de annak végrehajtása körében is teret nyert, a szabadságelvonással járó szankciók végrehajtására speciális intézetekben került sor, így a nevelés és reszocializáció a büntetés-végrehajtás során is érvényesült. A vázolt folyamat eredményeként az első fiatalok törvényszékét Chicagóban hozták létre 1899-ben. Az újabb fordulat az 1960-as évektől kezdődően volt megfigyelhető, mikor a gyermekkorúak és fiatalok vonatkozásában az erőszakos

¹³ Shorter, E: The Making of the Modern Family, Basic Books, New York, 1975.43.p.

¹⁴ Csemáné dr. Várad Erika - dr. Lévy Miklós: A fiatalok büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről-történeti és jogösszehasonlító szempontból, 2002., <http://ujbtk.hu/buntetojogi-kodifikacio-2002-1/>

¹⁵ Szabó András: Bűnmegelőzési stratégiák, Belügyi Szemle, 1985. évi 6. szám, 10.p.

bűncselekmények száma, valamint a bűnismétlés aránya növekedésnek indult. A treatment kudarcára válaszként született a büntetőjog neoklasszikus irányzata, melyben kialakult a “megérdemelt büntetés”, vagy “just desert” elmélet. “A kezelési eufóriát követő kijózanodás”¹⁶ során ezzel ismét a tettarányos szemléletet került a középpontba, vagy ahogy Nils Christie norvég kriminológus fogalmaz, az “igazságos fájdalomszolgáltatás”¹⁷ nyert teret. A XX. században azonban a gyermekek jogainak nemzetközi szintű deklarálása és helyeződött a fókuszba. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének közgyűlése New Yorkban, 1989. november 20-án fogadta el a Gyermekek Jogairól Szóló Egyezményt (Convention on the Rights of the Children, CRC), mely az 1991. évi LXIV. törvény útján került kihirdetésre hazánkban. Az Egyezményt az Amerikai Egyesült Államok és Szomália kivételével valamennyi részes állam ratifikálta. Az Egyezmény az úgynevezett “három P” elvére épül (participation, protection és prevention), azaz a részvétel, a védelem és a megelőzés alapelveire. Az Egyezmény az igazságszolgáltatás szempontjából kiemelten fontos rendelkezései a következők:

- “A különböző hivatalok, szervezetek gyermekeket is érintő döntéseik meghozatala során elsősorban a gyermek érdekeit vegyék figyelembe.
- Az állam köteles gondoskodni a gyermekek jólétéhez szükséges védelemtől és gondozásról.
- A gyermekekkel foglalkozó intézményeknek gondoskodniuk kell a megfelelő biztonsági és egészségügyi feltételekről épületeikben, a megfelelő létszámú és képzettségű szakemberről.
- Az állam köteles minden tőle telhetőt megtenni, hogy biztosítsa a gyermekek megfelelő fejlődését és életben maradását.
- A gyermekeknek jogukban áll, hogy ismerjék saját szüleiket, és azok neveljék fel őket. Azonban ha a gyermek érdeke megkívánja, elválasztható családjától.
- Az államnak kötelessége mindent megtenni annak érdekében, hogy megakadályozza a gyermekek fizikai és lelki bántalmazását.
- Nem lehet a gyermekekkel szemben fizikai erőszakot vagy megalázó bánásmódot alkalmazni büntetés gyanánt. Szabadságvesztéssel csak végső megoldásként sújthatóak, azonban ekkor is biztosítani kell a gyermekek számára, hogy rendszeres kapcsolatot tarthassanak fenn

¹⁶ Nagy Ferenc: A bűncselekmények áldozatainak kártalanításáról, Magyar Jog, 1993. évi 4. szám, 200. p.

¹⁷ Nils Christie: A fájdalom korlátai, Európa Kiadó, Budapest, 1991., 159.p.

családjukkal, illetve büntetésük alatt is figyelembe kell venni az életkorukból, fejlettségi szintjükből fakadó speciális igényeiket.”¹⁸

Az ENSZ Közgyűlése több határozatot fogadott el a Gyermejközi Egyezményhez kapcsolódóan. Így került megalkotásra a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én elfogadott 40/33. számú ENSZ Közgyűlési határozat, más néven Pekingi Szabályok, valamint A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól 1990. december 14-én elfogadott 45/113. számú ENSZ Közgyűlési határozat, más néven Havannai Szabályok és A fiatalkori bűnözés megelőzéséről szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/112. számú ENSZ Közgyűlési határozat, a Rijádi Iránymutatások. Utóbbi dokumentum alapvetően fogalmazza meg a gyermekek részére a társadalmon belül az aktív szerepkör és partneri viszony biztosítását, emellett a fiatalkori bűnözés megelőzése érdekében, elsősorban a közösségekre alapozott programok kidolgozásának előnyben részesítését, míg a társadalmi ellenőrzés eszközeinek - úgy mint a szabadságvesztés büntetés alkalmazásának - végső esetben történő igénybevételét. A szabályozás mögött álló gondolatrendszer szerint a fiatalok által tanúsított magatartás nem elsősorban a társadalmi normákhoz és értékekhez igazodik, hanem az érési folyamat részét képezi, a felnőttkorba való átmenettel gyakran elmúlnak ezen viselkedésminták. Erre tekintettel az ilyen fiatalkorúak deviánsként, vagy bűnelkövetőként való megbélyegzése hozzájárulhat a nemkívánatos magatartás következetes mintájának kialakításához.¹⁹ A Rijádi Irányelvek fent kifejtettekből fakadóan a büntetőpolitika felé a következő elvárásokat támasztja: a bűnözés megelőzésének jogszabályokra, eljárásokra, kedvezményekre alapozott specializált megközelítéseit és filozófiáit, valamint olyan szolgáltatást nyújtó hálózat kialakítását és működtetését, amely arra irányul, hogy csökkenjen a bűncselekmények elkövetésének indítéka, szükségessége és alkalma, valamint hogy csökkenjen a bűncselekmények melegágyát jelentő feltételek száma.²⁰

A felsorolt nemzetközi dokumentumok a büntető igazságszolgáltatás fő fejlesztési irányvonalaként a megelőzést, a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének humanizálását, az emberi jogok

¹⁸ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100064.TV, <http://gyermekbarat.kormany.hu/az-ensz-gyermekjogi-egyezmény-tartalmának-rovid-kozertheto-ismertetese>

¹⁹ Fiatalkorúak- A fejlődés fő irányai, Börtönügyi Szemle, 1992. évi 3. szám, 43. p.

²⁰ Rijádi Iránymutatások 3/b) pont

elsőbbségét határozták meg. A gyermek érdekének, társadalmi helyzetének megfelelő elbánás mindenképp felelt biztosítandó - a reszocializáció és reintegráció érdekében - egy garanciális elvek betartására épülő büntető igazságszolgáltatás keretein belül. A fiatalok bűnelkövetése mögött húzódozó szociális és társadalmi problémák megoldása nem a büntető igazságszolgáltatás feladata, ugyanakkor a bűncselekményre adott reakció, a szankciók megválasztása, vagy éppen a büntetés végrehajtás keretében a tett arányosság szem előtt tartása mind a speciális prevenciót szolgálja. A felsorolt nemzetközi dokumentumok mind egyezően foglalnak állást abban, hogy a törvénnyel összeütközésbe kerülő fiatalok érdekeit, jogait minél szélesebb körben érvényesíteni kell annak érdekében, hogy a fejlődés és nevelés biztosítása útján hatékonyan megelőzhetővé válják az újabb bűncselekmény elkövetése.²¹

Jelenleg három irányzat él a fiatalok büntető felelősségi rendszerének terén: a legtöbb nyugat-európai országban uralkodó és az ENSZ dokumentumokban is tükröződő szemlélet szerint továbbra is fenntartandó a fiatalok büntetőjogának önállósága, emellett bővítendő a "más elbánást", nevelési eszmét és a speciális prevenciót biztosító intézmények köre. A fiatalok bűnözés tendenciáinak kedvezőtlen alakulására a nagyobb differenciálás lehetőségét látják adekvát válasznak, így más elbánás biztosítását tartja szükségesnek az erőszakos cselekményt elkövető, vagy éppen visszaeső fiataloknak, mint az első büntényeseknek vagy csekély súlyú cselekmények elkövetőinek. Ezzel szemben az Amerikai Egyesült Államokban egyre nagyobb teret nyerő irányzat megkérdőjelezi a fiatalok önálló büntetőjogának létjogosultságát, előtérbe helyezi a megtorlást és a tettarányos büntetést. Az irányzat képviselői a felnőtt és a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerének egybeolvasztását szorgalmazzák, ezáltal a fiatalok nem "más elbánást" jelentene az igazságszolgáltatásban, hanem a büntetékiszabás körében figyelembe vehető enyhítő körülmények sorába szorulna vissza. A harmadik irányzat a restoratív szemlélet hatására bontakozott ki, és a fiatalokkal szemben az elterelés, valamint a bűncselekmény családi körben vagy közösségben történő feldolgozását helyezi a középpontba, ahogyan az a Leuveni Dekrétumban kifejtésre kerül.²² Valamennyi irányzatban azonban közös azonban a büntetőjogi garanciák és fair eljárás elvének

²¹ Hatvani Erzsébet-Papházi Tibor: Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetekből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetősége, tapasztalatai, Javítóintézet, család, gyermekvédelem, (Nemzeti Család -és Szociálpolitikai Intézet, Budapest 2004) 125. oldal

²² Csemáné dr. Várad Erika - dr. Lévy Miklós: A fiatalok büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről-történeti és jogösszehasonlító szempontból, 2002., <http://ujbtk.hu/buntetojogi-kodifikacio-2002-1/>

messzemenő betartásának követelménye. Korunkban általános folyamatként figyelhető meg a legtöbb nemzetnél a fiatalkorúak büntetőjogában az intenzív jogalkotói tevékenység, valamint az egyes restoratív eszközök, reform programok fiatalkorúak büntetőjogába történő elsődleges bevezetése. A magyarországi fejlődésre is kitérve, a fiatalkori kriminalitást feldolgozó hazai szakirodalom három nagy korszakra tagolható. A XX. század elején jelent meg feldolgozandó kérdésként a fiatalkorúak bűnelkövetése, ezt az 1960-70-es évek a ténykutatás és tényfeltárás korszaka követte, majd a rendszerváltás időszakában a jelenség megváltozott arculata és a probléma megoldására irányuló állami és egyéb kezdeményezések álltak a középpontban.²³ A változó korszakok és szemléletek közös alapját képezte a büntetés speciális célja, hiszen mindenkor cél volt a bűnelkövető fiatalok gyors és hatékony reintegrációja, visszavezetése a társadalomba. A fiatalkorúak büntetőjogának megalkotásával a jogalkotó célja sohasem a fiatalkorú büntetés alóli mentesítése volt, hanem az, hogy a büntetési rendszer - középpontban tartva a fiatalkorúak vonatkozásában alapvető jelentőségű nevelést - alkalmas legyen a büntetési célok megvalósítására.

III. A büntethetőségi korhatár alakulásának áttekintése a Csemegi kódextől napjainkig

Az 1810-ben hatályba lépett francia büntető törvénykönyv, a számos vonatkozásban úttörőnek tekinthető és az európai büntető kódexek megalkotására jelentős hatást gyakorló Code Penal 67.§-a a fiatalkorúak büntetőjoga terén is jelentős mérföldkövet képez. Hivatkozott szakasz értelmében ugyanis kizárólag a „megkülönböztetési képességgel” rendelkező gyermek vonható büntetőjogi felelősségre. Az 1878. évi V. törvénycikk, azaz a Csemegi kódex tekinthető az első kodifikált magyar büntető törvénykönyvnek. Megalkotójára, Csemegi Károly államtitkára leginkább a klasszikus iskola tanai gyakoroltak hatást, így a kódex is ezen szemléletet tükrözi.²⁴ “Csemegi Károly a század nevezetes büntető törvénykönyveinek és javaslatainak imponáló ismeretében az egyes kérdések monografikus mélységű kidolgozásával olyan művet hozott létre, amelynek magas tudományos színvonalát és önállóságát legszigorúbb bírálói sem vonhatták kétségbe. Szemére vetették ugyan, hogy a munka eklektikus jellegű, felhasználta az osztrák javaslatot, a német birodalmi büntető

²³ Rosta Andrea: A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében, Im: Család, gyermek, ifjúság, 2005/1. szám, 22. p.

²⁴ Belovics Ervin-Nagy Ferenc- Tóth Mihály: Büntetőjog I., Általános Rész, HVG Orac Kiadó, Budapest, 2015., 33.p.

törvénykönyvet, a francia és a belga kódexeket, valamint az olasz javaslatot és egyáltalán az európai szakirodalmat”: méltatja Csemegi munkásságát Györgyi Kálmán.²⁵ A kódex a betöltött tizenkettedik életévhez kötötte a büntethetőséget, 83. §-ának megfogalmazása szerint „A ki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét meg nem haladta: bűnvád alá nem vonható.”²⁶ “A gyermek élete első éveiben még öntudattal nem bír, annál kevésbé képes felfogni a dolgok okozatos összefüggését, s így ténykedésének hatásait sem képes előre látni. Lassú továbbfejlődésében öntudathoz jutva a nevelés és oktatás hatása alatt kezdi felismerni bizonyos cselekmények tilos voltát, tudja felületesen megkülönböztetni a jogost a jogtalantól, ébred benne a kötelességtudat, míg szellemi tehetségei a fejlődöttség oly fokát érik el, a melyen cselekményei büntethetőségének jellegét is felismerni képes, tehát azokért büntetőjogi felelősségre is vonható, vagyis beszámítási képességgel bír. Azon időszakot, mely alatt az ember e fejlődési folyamaton átmegegy, nevezzük a gyermekkornak, a mely korban tehát még az érzékiség túlnyomó uralma alatt elkövetett tetteiért büntetőjogi beszámításnak helye nincs. Ámbár a gyermekkori fejletlenség majd hosszabb majd rövidebb időig tart, és számos körülmény előmozdító vagy hátráltató befolyása alatt változatosan alakul, és így véghatárát általánosan megállapítani nehéz, mégis a legtöbb újabb törvényhozás czélszerűnek tartotta azon életkort törvényesen meghatározni, a melynek betöltése előtt elkövetett cselekményekért a beszámítás feltétlenül kizárva legyen” - fogalmaz 1881-es tankönyvében Kautz Gusztáv.²⁷ A Csemegi kódex 84. §-a szerint „A ki akkor, midőn a büntettet vagy vétséget elkövette, életkorának tizenkettedik évét már túlhaladta, de a tizenhatodik évét még be nem töltötte, ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, azon cselekményekért büntetés alá nem vehető. Az ilyen kiskorú azonban javító-intézetbe való elhelyezésre ítéltethetik, de abban életkora huszadik évén túl nem tartathatik.”²⁸ A kódexhez fűzött miniszteri indokolás azt is kiemelte, hogy a 16. életévét betöltöttek sem rendelkezhetnek teljes belátási képességgel, „az ész nem uralkodik még a túlnyomóan érzéki élet fölött.”²⁹ Kautz Gusztáv vélekedése szerint: “Azzal, hogy a törvényhozó azon korhatárt megállapítja, melyen alul beszámításnak helye nem lehet, még korántsem felelt meg az igazság azon követelményének, hogy csak azt lehet büntetni, kinek a tett akaratára vezethető vissza, mert a természetben ugrás nincs, és a tizenkettedik életév betöltésének

²⁵ Györgyi Kálmán: Az Új Büntető Törvénykönyv Kodifikációjának története, <http://ujbtk.hu/dr-gyorgyi-kalman-az-uj-bunteto-torvenykonyv-kodifikaciojanak-tortenete/>

²⁶ <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799>

²⁷ Kautz Gusztáv: A magyar büntetőjog tankönyve, Kiadja az Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1881., 100.p.

²⁸ <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799>

²⁹ Löw Tobiás: A Magyar Büntetőtörvény a büntettekről és vétségekről, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1880., 526.p.

perczével nem változik a gyermek egyszerre beszámítási képességgel rendelkező ifjává. A kor hiányában rejlő értelmi fogyatkozások, oly sok élettani és természeti, társadalmi, nevelési, és tapasztalati körülményektől függenek, hogy azok megszűnése, és az értelmi fejlődés azon fokának elérése, a melyen a cselekmény büntethetősége jellegének felismerési képessége meglévőnek tekinthető, nem köthető egy bizonyos életkorhoz, hanem a fentemlített körülmények befolyása alatt álló fejlődésnek gyorsabb vagy lassabb menetéhez képest, némelyeknél korábban, némelyeknél később fog ez az állapot bekövetkezni, a mely a physiologok és orvosok véleménye szerint azon lényeges változással van szoros összefüggésben, mely azon időben áll be, midőn a csontváz s a puha részek teljes kiképzése után, a testi fejlődés a nemi functióra való előkészület stadiumába lép. Hogy ezen állapot már a tizenkettedik év betöltésével bekövetkezhetik, de nem szükségképp következik be, a tapasztalás tanúsítja, azért a törvényhozónak e tapasztalati körülményekre tekintettel kell lennie, és a beszámítást feltétlenül kizáró, és a büntető jogi teljeskorúságot feltétlenül megállapító korhatárok között, egy oly átmeneti korszakot kell kijelölnie, a mely alatt, csak az értelmi tehetség megfelelő fejlődöttségének feltétele alatt van helye a büntető jogi felelősségre vonhatásnak. A feltételes beszámíthatóság ily átmeneti korszakának tekinti büntető törvénykönyvünk a 12-16. évig terjedő fiatalkort.”³⁰ Tekintettel arra, hogy a Csemegi kódex hosszú ideig képezte a jogalkalmazás alapját - általános része 1950-ig, különös része pedig 1962-ig volt hatályban - módosítására számos alkalommal sor került. A módosítások köréből kiemelendők az ún. novelláris módosítások, melyek vagy nagyobb vagy koncepcionális jellegű módosításokat foglaltak magukba az újonnan megjelenő kriminálpolitikai törekvések tükrében. Az I. Büntető Novella, azaz az 1908. évi XXXVI. törvénycikk két területet ölel fel, egyrészt a fiatalkorúak büntetőjogát, másrészt lehetőséget ad a pénzbüntetés illetőleg az 1 hónapot meg nem haladó fogházbüntetés felfüggesztésére. Az I. Büntető Novella ugyancsak a tizenkettedik életév betöltésében határozta meg a büntethetőség alsó határát, a 12 és 18 életév közötti elkövetők tekintetében pedig bevezette az értelmi és erkölcsi fejlettség követelményét. A 15. § értelmében „Az a ki a büntett vagy vétség elkövetésekor tizenkettedik életévét meg nem haladta (gyermek) sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható.”³¹ A fiatalkorú fogalmát meghatározó 16. § szerint „Az aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik életévét már betöltötte, de tizennyolcadik életévét még be nem töltötte (fiatalkorú) ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, büntető felelősségre

³⁰ Kautz, 102. p.

³¹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036>

nem vonható³²”. A 17. § szabályozza a büntethető 12 és 18 év közöttiek körét a következők szerint: „Az ellen a fiatakorú ellen, a kinek a büntett vagy vétség elkövetésekor a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége megvolt, a következő intézkedések tehetők: dorgálás, próbára bocsátás, javító nevelés, fogház vagy államfogház büntetés.³³” A 34. §-ának rendelkezése szerint: „Ha a vádlott a büntetendő cselekmény elkövetésekor életének tizennyolcadik évét még be nem töltötte, külön kérdés teendő fel arra nézve, bírt-e a vádlott az elkövetés idején oly értelmi és erkölcsi fejlettséggel, hogy tetteért büntetőjogilag felelősségre vonható? A bíróság tagadó válasz esetében a jelen törvény 16 § értelmében, igenlő válasz esetében a 17. § értelmében határoz³⁴” Külön kiemelés érdemel a fiatakorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikk, melynek 1. §-a szerint: “Minden királyi törvényszéknél, amelynek büntető hatásköre van, fiatakorúak bíróságát kell alakítani.” A fiatakorúak bíróságának hatásköre kiterjedt azon fiatakorúak ügyeire, akik a királyi bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekményt követtek el, fiatakorúak egyes kihágási ügyeire, valamint a szülőknek, a gyámoknak, gondnokoknak és felügyelőknek egyes kihágásaira, és a gondozásuk, felügyeletük alatt álló gyermekek és fiatakorúak személye ellen elkövetett - királyi bíróság hatáskörét meg nem haladó - vétségei és kihágásai.³⁵ A jogszabály a fiatakorúak bírójának feladatává teszi meg a szükséges intézkedések megtételét, amennyiben 12. életévét be nem töltött személy büntető jogszabályba ütköző cselekményt követ el, illetve ha sürgős esetben védő-óvó intézkedés megtételére van szükség egyéb kiskorú érdekében, aki “saját környezetében az erkölcsi romlás veszélyének van kitéve vagy züllésnek indult és élete tizennyolcadik életévét még nem töltötte be.”³⁶ A jogszabály említést tesz a fiatakorúak ügyészéről és azt is kiemeli, hogy amennyiben nincs “választott védője” a fiatakorúnak, de a védelem célszerűnek mutatkozik, úgy a bíróság az eljárás bármely szakaszában a fiatakorú részére védőt rendelhet ki. A magyar büntetőjog általános részét az 1950. évi II. törvény (Bt.) alakította át, rendelkezései a Csemegi kódex általános részének helyébe léptek. Az új, szocialista elveken nyugvó általános részi szabályozás formálisan is megszüntette a legalitás elvét a magyar büntetőjogban, emellett a büntetőjogi felelősség rendkívüli kiszélesítéséhez vezetett azon rendelkezése, mely általában rendelte büntetni a gondatlan elkövetést.³⁷ A Btá. 9. §-ában foglaltak szerint - összhangban az 1951. évi 43. törvényerejű rendelet

³² <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036>

³³ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036>

³⁴ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036>

³⁵ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7203>

³⁶ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7203>

³⁷ Györgyi Kálmán: Az Új Büntető Törvénykönyv kodifikációjának története <http://ujbtk.hu/dr-gyorgyi-kalman-az-uj-bunteto-torvenykonvy-kodifikaciojanak-tortenete/>

fiatalkorú fogalmát meghatározó rendelkezésével - változatlanul a tizenkettedik életév betöltése maradt a büntethetőség kritériuma, az 51. § (1) bekezdése pedig lehetővé tette a törvényben megállapított büntetés enyhítését, amennyiben annak legkisebb mértéke - figyelemmel a büntetés céljára, valamint az enyhítő és súlyosító körülményekre - túl szigorú volna. A részletszabályokat a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről szóló 1951. évi 34. törvényerejű rendelet tartalmazta, melynek preambuluma szerint: "A Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére (Alkotmány 52. §) s ezt a gondoskodást érvényesíti a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási szabályok megállapításánál is. Evégből a fiatalkorúakkal szemben nem alkalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek azoknak fejlődését gátolhatnák és a szabályozásnál oly intézkedésekre törekszik, amelyek alkalmasak arra, hogy a fiatalkorúak helyes irányban való fejlődését előmozdítsák, és őket a társadalom hasznos tagjává neveljék." A változás a 1961. évi V. törvény hatályba lépésével következett be, mely szemben a Btával a büntetőjogi legalitás érvényesülésének biztosítására törekedett, emellett eltörölte a gondatlan elkövetés általános pönalizálását.³⁸ A Csemegi Kódex különös részét felváltó szabályozás betöltött 14. életévre emeli a büntethetőségi korhatárt és külön nevesíti a gyermekkort 20.§ -ában: „Nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor tizennegyedik évét még nem töltötte be.” A fiatalkorúak fogalmát a törvény 85. §-a határozza meg, eszerint „A büntető törvény alkalmazásában fiatalkorú, aki a büntett elkövetésekor a tizennegyedik életévét meghaladta, de tizennyolcadik életévét nem töltötte be.” A szabályozás elvi alapját képező gondolat szerint a 14. életévét betöltő gyermek a testi és szellemi érettség olyan fokát éri el, mely büntetőjogi felelősségre vonhatóságát megalapozza. A fiatalkorúval szemben alkalmazandó nevelő intézkedések és büntetések alkalmazásának célját és feltételeit meghatározó 86. § értelmében az "intézkedés vagy büntetés célja elsősorban annak előmozdítása, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjen és a társadalom hasznos tagjává váljon.” Jelenlegi Büntető Törvénykönyvünk elődje, az 1978. évi IV. törvény 23. § -a megtartotta a betöltött 14. életévet mint a büntethetőség korhatárát, függetlenül az értelmi, erkölcsi fejlettségtől. Az Új Btk. 105. § (1) bekezdés szerint fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem. Ugyanezen megfogalmazásra utal vissza a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény fiatalkorúak elleni büntetőeljárás szabályairól rendelkező 446. §-a. Kiemelendő, hogy a bűncselekmény elkövetésének időpontja alatt a

³⁸ Györgyi Kálmán: Az Új Büntető Törvénykönyv kodifikációjának története <http://ujbtk.hu/dr-gyorgyi-kalman-az-uj-bunteto-torvenykonyv-kodifikaciojanak-tortenete/>

tényállászerű elkövetési magatartás utolsó mozzanatának megvalósítása értendő.³⁹ A büntethetőségi korhatár leszállítását a jogalkotó azzal indokolta, hogy a gyermekkorúak által elkövetett bűncselekmények kétharmadát 12-14. év közöttiek követik el, emellett a gyermekvédelmi intézmények elsődleges feladataként nem a kirívóan deviáns magatartást tanúsító gyermekek felügyeletét jelölte meg. A hatályos büntető törvénykönyv rendelkezéseit a fiatalkorúakra vonatkozó XI. fejezetben foglalt speciális előírások figyelembevételével kell alkalmazni, a *lex specialis derogat legi generali* elvének érvényre juttatásával. Így hazánkban a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi és eljárásjogi szabályok a felnőttekre irányadó szabályozás egyszerű adaptációjaként értelmezhetők, egyben alkalmazhatók, néhány eltérés figyelembe vétele mellett. Ahogyan a jelenlegi szabályozás bírálói fogalmazzák: “ez a felnőttek büntetőjogához nagyon is közelítő hazai megoldás nem veheti kellőképpen figyelembe a fiatalok fejlődési sajátosságait, a számukra adekvát felelősségi formákat, továbbá nem a szükségnek megfelelően követelheti meg a külön fiatalkorú igazságszolgáltatást, amelyben az eljárás résztvevőinek speciálisan képzett szakembereknek kellene lenniük.”⁴⁰ Az Új Btk. büntethetőséget kizáró okok között helyezi el a gyermekkort. A 16. § értelmében nem büntethető az, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés [160. § (1)-(2) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (8) bekezdés], a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés] és a kifosztás [366. § (2)-(3) bekezdés] elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással. A szabályozás egyes kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény esetében engedi a 12-14. év közöttiek büntető felelősségre vonását, ebben az esetben azonban a büntethetőség a belátási képesség vizsgálatához kötött. A belátási képesség vizsgálatának részletszabályait a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú terheltek büntetőjogi belátási képességének a megítéléséről szóló 5/2013. (VII. 31.) LÜ h. körlevél tartalmazza, melynek megállapításai szerint a fiatalkorú terheltek elkövetéskori büntetőjogi belátási képességének vizsgálatának alapját az elmeállapotára vonatkozóan elvégzett igazságügyi elmeorvos szakértői vizsgálat adja, ugyanakkor beszerzendő és a szakértő rendelkezésére bocsátandó a fiatalkorú terheltek vonatkozásában készült környezettanulmány, pedagógiai és iskolai jellemzés, az esetleges gyermekvédelmi intézkedésekre, illetve a korábbi megbetegedésekre, a fizikai és pszichés állapotra

³⁹ Belovics Ervin-Nagy Ferenc-Tóth Mihály: Büntetőjog I., Általános Rész, HVG Orac Kiadó, Budapest, 2015., 528.p.

⁴⁰ Belovics Ervin-Nagy Ferenc-Tóth Mihály: Büntetőjog I., Általános Rész, HVG Orac Kiadó, Budapest, 2015., 527.p.

vonatkozó orvosi iratok és dokumentumok. A szakértő kirendelése iránt a megalapozott gyanú közlését követően haladéktalanul intézkedni kell, emellett a vizsgálatba kötelező a gyermekpszichiáter szakkonzulensként való bevonása, tekintettel arra, hogy ő rendelkezik a gyermekkorra jellemző pszichés kórképek és tünetek felismeréséhez szükséges különleges szakértelemmel. A körlevél vonatkozó rendelkezése szerint amennyiben a fiatalkorú terhelt beszámítási képessége kizárt, a belátási képesség tekintetében a további vizsgálat szükségtelen. Ugyanakkor a beszámítási képesség korlátozottsága önmagában a belátási képességet nem zárja ki és annak vizsgálatát nem teszi mellőzhetővé. Fontos kiemelni, hogy a 12. illetve 14. születésnapon az elkövető még gyerekkorúnak számít, a fiatalkorúság tehát a születésnapot követő napon, a nagykorúság pedig a 18. születésnapot követő naptól veszi kezdetét. Az egységes bírói gyakorlat tükrében a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések alkalmazásának van helye, ha a terhelt a 18. életévének betöltése napján követi el a bűncselekményt⁴¹. Mindennek indokaként az szolgál, hogy "a fiatalkor alsó és felső határát 12. illetve 18. életévben előíró rendelkezés nem tekinthető határidőnek, hanem az életkornak olyan időmeghatározásként fogható fel, amelyre nem vonatkoznak az eljárásjogi határidő számítására vonatkozó szabályai. A Btk 105. §-ának (1) bekezdése szerint fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 12. életévét betöltötte, de a 18. életévét még nem. A két időpont meghatározását egységesen kell értelmezni, így aki még nem haladta meg a 18. életévét az elkövetésekor, fiatalkorúnak tekintendő. Ebből következik, hogy azt, aki a bűncselekményt azon a napon követi el, amely naptári napon 18 évvel azelőtt született, a Btk 105. §-a (1) bekezdésének helyes értelmezése szerint a büntető törvény alkalmazása körében fiatalkorúnak kell tekinteni."⁴² Egységes a bírói gyakorlat abban a kérdésben is, hogy amennyiben az elkövető ellen fiatalkorban és felnőttként megvalósított bűncselekmények miatt folyik büntetőeljárás, a felnőtt korúakra vonatkozó általános eljárási szabályokat kell alkalmazni, a fiatalkorúakra vonatkozó speciális szabályok alkalmazásának nincs helye.⁴³ Kiemelendő, hogy a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. CCXL. törvény 82. § (1) bekezdése kimondja, hogy fiatalkorú alatt érteni kell a tizennyolcadik életévét betöltött, de huszonegyedik életévét meg nem haladott - fiatalkorúak szabadságvesztését töltő - elítéltet is. További fontos életkori határt jelent a hatályos büntető anyagi jogban a tizenhatodik életév betöltése, hivatkozással a Btk. 109. §-ra, mely ezen életkorhoz köti a szabadságvesztés tartamának felső határának alakulását. Emellett a az Új Btk.

⁴¹ BH1987. 267. I. pont

⁴² BH.1987/267.

⁴³ BH.1986. 397.

112. és 117. §-ai értelmében fiatalkorúval szemben közérdekű munka büntetést és jóvátételi munka intézkedést abban az esetben lehet alkalmazni, amennyiben az ítélet meghozatalakor tizenhatodik életévét betöltötte. Kiemelt jelentőséggel bír a 20. életév betöltése, hiszen a Btk. 120. § (1) bekezdése szerint javítóintézeti nevelés nem rendelhető el azzal szemben, aki az ítélet meghozatalakor ezen életkort be nem töltötte. A Btk. 41. § (1) bekezdés folytán életfogytig tartó szabadságvesztés azzal szemben szabható ki, aki a bűncselekmény elkövetésekor a huszadik életévét betöltötte. E rendelkezés a 90. § (2) bekezdése alapján kiszabható életfogytig tartó szabadságvesztésre is vonatkozik, azaz az erőszakos többszörös visszaeső vonatkozásában a büntetési tétel felső határának emelkedését szabályozó rendelkezés esetén is alkalmazandó.

A büntethetőségi korhatár alakulását Európa egyes országaiban a következő táblázat foglalja össze:

Ország	Büntethetőségi korhatár	Korhatár, ahonnan felnőttekre irányadó szabályok alkalmazandók	Polgári jogi nagykorúság
Anglia	10/15**	18/21	18
Ausztria	14	19	19
Belgium	16***/18	16/18	18
Bulgária	14	18	18

Csehország	15	18	18
Dánia*	15	15/18/21	18
Észtország	13****/15	18	18
Finnország	15	15/18	18
Franciaország	13	18	18
Görögország	13	18/21	18
Hollandia	12	16/18/21	18
Horvátország	14/16**	18/21	18
Írország	7/15**	18	18
Jugoszlávia	14/16**	18/21	18
Lengyelország	13	16/17/18	18
Lettország	14****/16	14/16	18

Litvánia	14****/16	14/16	18
Magyarország	12****/14	18	18
Németország	14	18/21	18

Norvégia*	15	18	18
Olaszország	14	18/21	18
Oroszország	14****/16	14/16	18
Portugália	16	16/21	18
Románia	16/18	16/18/21	18
Skócia	8/16	16/21	18
Spanyolország	16	16	18
Svájc	7/15**	15/18	20

Svédország*	15	15/18/21	18
Szlovákia	15	18	18
Törökország	11	15	18

*Kizárólag a büntetés enyhítésére van lehetőség az általános büntetőjogi szabályok keretében

**Büntethetőség-fiatalok büntetés-végrehajtási intézete

***Kizárólag közlekedési bűncselekmény esetében

****Kizárólag egyes különösen súlyos bűncselekmények esetében⁴⁴

A büntethetőségi korhatár a táblázatból láthatóan a legtöbb európai országban a 14. életév, azonban az életkori skála igen széles, a hetedikétől a tizenhatodik életévig terjed, így kétszer annyi tudás, élettapasztalat, érettség mellett tartja indokoltnak a belga jogpolitika a bűncselekmény elkövetésére adott intézményes reakciót, mint például az ír.⁴⁵

IV. Szabadságvesztés büntetés szabályozásának alakulása hazánkban a Csemegi kódextől napjainkig

Ahogy a helyreállító igazságszolgáltatás eszközei mellett elkötelezett Kerezi Klára is megfogalmazza, "a fiatalok zártintézeti kezelése kapujának kilincsét a jogalkotó (a jogi keretek meghatározásával), és az ítélkező bíró (a büntetéskiszabási gyakorlat kialakításával) szabályozza -

⁴⁴ Csemáné dr. Váradi Erika - dr. Lévy Miklós: A fiatalok büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről-történeti és jogösszehasonlító szempontból, 2002. <http://ujbtk.hu/buntetojogi-kodifikacio-2002-1/>

⁴⁵ Kerezi Klára: Változatlan helyzet-változó elvárások: a fiatalok bűnelkövetők zártintézeti nevelése, Börtönügyi Szemle, 2008. évi 4. szám, 250. p.

természetesen nem tévesztve szem előtt a közvélemény elvárásait. S hogy a közösség véleménye milyen plauzibilis lehet a fiatalok bűnözés kezelésére szolgáló szükséges és arányos reakciók megítélésében, jelzi, hogy a legújabb kutatási eredmények szerint az amerikai átlagember a fiatalok bűnelkövetőknek a felnőtt korúak bíróságai által történő elítélését csak azokban az ügyekben támogatják, amikor úgy gondolják, hogy a felnőtt rendszer büntetés mellett hatékony rehabilitációt is nyújtani tud a fiataloknak.”⁴⁶ Visszatérve a fiatalokkal szemben kiszabott szabadságvesztés büntetés történetére, a Csemegi kódex 20. § -a a szabadságelvonással járó büntetési nemek között a tartam függvényében megkülönböztette a fegyházat (életfogytig tartó vagy határozott idejű), államfogházat (1 naptól 15 évig tartó), börtönt (6 hónaptól 10 évig tartó) és fogházat (1 naptól 5 évig tartó). A kódex 42. §-a értelmében a fogházra ítélt, de huszadik életévét meg nem haladott fogházra ítélték esetében javítási céllal a bíróság ítéletében rendelkezhetett a hat hónagnál nem hosszabb büntetés, vagy az ennél hosszabb tartamú büntetés esetén abból maximálisan hat hónap magánelzárásban történő “kiállása” iránt. A törvény korábban már hivatkozott 84. §-a rendelkezett az elkövetéskor 12. életévét betöltött, de 16. életévét még be nem töltött és a “megfelelő belátással” nem rendelkező elkövetőkről, akikkel szemben büntetés nem volt kiszabható, azonban javító-intézetbe való elhelyezésükre a huszadik életév betöltéséig volt lehetőség. A Csemegi kódex a 12 és 16 év közötti, az elkövetett cselekmény bűnösségének felismerésére képes személyekkel szemben a következő bünteteskiszabási szabályt tartalmazta: halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő bűntett miatt két évtől öt évig terjedő börtön szabható ki velük szemben, míg öt évtől tizenöt évig terjedő fegyház vagy államfogház büntetéssel fenyegetett bűntett esetén két évig terjedő börtön vagy államfogház büntetés szabható ki. Egyéb bűntett miatt két évig terjedő fogház kiszabásának, vétség miatt pedig az úgynevezett “rendőri büntetésnek” volt helye. A Csemegi kódex büntetés-végrehajtási jellegű rendelkezésként azt is tartalmazta, hogy az előbb hivatkozott szakasz szerint kiszabott büntetésüket töltő fiatalok a többi fogolytól elkülönítendőek. A kódex 87. §-a kizárta a halálra vagy életfogytig tartó fegyházra való ítélet lehetőségét azokkal szemben, akik a bűntett elkövetésének időpontjában huszadik életévüket nem haladták meg.⁴⁷ Az 1908. évi XXXVI. törvénycikk azon fiatalokkal szemben (azaz a cselekmény elkövetésekor 12-18 év közöttiek), akik a cselekmény elkövetésekor a “büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel” rendelkeztek, a dorgálás, próbára bocsátás, javító nevelés és fogház vagy államfogház

⁴⁶ Kerecsi Klára: Változatlan helyzet-változó elvárások: a fiatalok bűnelkövetők zártintézetű nevelése, Börtönügyi Szemle, 2008. évi 4. szám, 33. oldal

⁴⁷ <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799>

büntetés kiszabását tette lehetővé. A szabályozás kiemelte, hogy az alkalmazandó intézkedésnél figyelemmel kell lenni a fiatalkorú egyéniségére, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokára, életviszonyaira, valamint az eset összes körülményeire és ezen szempont rendszer alapos és körültekintő vizsgálatát követően azt az intézkedést kell alkalmaznia az eljáró bírónak, amelyik “a fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozik”.⁴⁸ Ultima ratio jelleggel szabályozta az I. Büntető Novella a fiatalkorúakkal szemben az államfogház és fogház büntetések alkalmazását az alábbiak szerint. Fogház büntetés kiszabására a halállal, fegyházzal, börtönnel vagy fogházzal büntetendő cselekmények elkövetése miatt adott lehetőséget a szabályozás, míg államfogház büntetéssel fenyegetett cselekmény elkövetése esetén volt lehetősége a bíróságnak az államfogház büntetés kiszabására. A törvénycikk külön rendelkezett arról, hogy az cselekmény elkövetésekor 15. életévét be nem töltött elkövetővel szemben fogházbüntetés csak a legsúlyosabb esetekben szabható ki.⁴⁹ A fogház és az államfogház büntetés egyaránt határozott tartamban és a “bűnösség súlyához mérten” volt megállapítható. A fogházbüntetés tartama aszerint alakult, hogy a fiatalkorú az elkövetés időpontjában 15. életévét betöltötte vagy sem. Amennyiben a fiatalkorú az elkövetéskor 15. életévét betöltötte és az általa elkövetett cselekményt a törvény halál vagy fegyházbüntetéssel rendeli büntetni, úgy a fogházbüntetés kiszabható maximuma tíz év volt, egyéb esetekben pedig öt évben maximalizálta a jogszabály. A fogházbüntetés generális minimumát fiatalkorú elkövetők esetén 15 napban határozta meg a törvénycikk. Az államfogház büntetés tartamának meghatározásánál nem tett különbséget a 15. életévüket betöltött és be nem töltött elkövetők között, egységesen egy naptól két évig lehetett kiszabni ezen büntetést. Az I. Büntető Novella akként módosította a halálbüntetéssel és életfogytig tartó fegyház büntetéssel fenyegetett cselekmények 18 és 20 év közötti elkövetőire vonatkozó szabályozást, hogy tiztől tizenöt évig terjedő fegyházbüntetés kiszabását tette velük szemben lehetővé.⁵⁰ Ahogyan a Csemegi kódex, úgy az I. Büntető Novella is tartalmazott rendelkezést arra vonatkozóan, hogy a büntetés-végrehajtás során a felnőtt korúak a fiatalkorúaktól elkülönítendőek, így a fiatalkorúakkal szemben kiszabott fogházbüntetés a fiatalkorúak részére felállított külön fogházban hajtandó végre. Ezen felül a bíróság ítéletében rendelkezhetett akként, hogy a tizennyolcadik életévét meghaladott, de huszonegyedik életévét be nem töltött elítélttel szemben kiszabott

⁴⁸ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036>

⁴⁹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036>

⁵⁰ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036>

fogházbüntetést fiatalkorúak fogházában kell végrehajtani.⁵¹ A Btá. a büntethetőségi korhatár meghatározásán felül nem tartalmazott fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket, azok a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről szóló 1951. évi 34. törvényerejű rendelet szabályozásában öltöttek testet. Hivatkozott jogszabály 8. §-a - a törvény külön rendelkezése hiányában - kizárja a fiatalkorúak esetében a halálbüntetés és az életfogytig tartó börtön kiszabását, a tilalmazott büntetési nemek helyett pedig határozott tartamú börtönbüntetés kiszabását tette lehetővé. A börtönbüntetés fiatalkorúakra irányadó tartamát 15 évben maximalizálta a törvényerejű rendelet halállal vagy életfogytiglani börtönbüntetéssel fenyegetett cselekmény esetében, tíz évnél hosszabb tartamú börtönbüntetéssel fenyegetett cselekmény vonatkozásában pedig 10 évben, feltéve, hogy a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik életévét betöltötte. Egyéb esetben a börtönbüntetés fiatalkorúakra vonatkozó leghosszabb tartama megegyezik az egyéb elkövetőkre előírt tartammal, de maximálisan öt év kiszabása lehetséges. A börtönbüntetés generális minimuma fiatalkorúak esetében egységesen harminc napban került meghatározásra. Megjelent a mai szabályozásban is élő követelmény, mely szerint az elévülési idő meghatározásánál a fiatalkorúak vonatkozásában a csökkentett büntetések veendő figyelembe. Az 1961. évi V. törvény mint átfogó szocialista büntető kódex zárta le a Csemegi kódex különös részének alkalmazását, és ez alkalommal először került be valamennyi rendelkezés - fiatalkorúakra és katonákra vonatkozó speciális szabályok is - a büntető törvénykönyvbe.⁵² Nevelő intézkedésként a bírói megrovást, próbára bocsátást és a javítóintézeti nevelést szabályozta a törvény. A jogalkotó elvárásként támasztotta a jogalkalmazó felé, hogy a fiatalkorúakkal szemben a nevelő intézkedések alkalmazását kell előnyben részesíteni, büntetés kiszabására csak abban az esetben adott lehetőséget, amennyiben az intézkedés nem mutatkozik célravezetőnek, vagy a büntett elbírálásakor a tizennyolcadik életévét betöltötte (87. § (2) bekezdés). Ugyancsak tartalmazott a törvény a fiatalkorúakkal szemben kiszabható szabadságvesztés tartamára vonatkozó rendelkezést, mely szerint a legrövidebb tartam valamennyi büntett esetében harminc nap. A maximális tartam meghatározásánál a tizenhatodik életév betöltése vált kulcsfontosságúvá, az eddigi szabályozásban foglalt tizenötödik életév betöltéséhez képest. A 93. § (1) bekezdés értelmében tíz év a fiatalkorúval szemben kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartama, amennyiben a Különös Részben megállapított büntetés a tíz évet meghaladja és a fiatalkorú az elkövetéskor tizenhatodik életévét

⁵¹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036>

⁵² Györgyi Kálmán: Az Új Büntető Törvénykönyv kodifikációjának története <http://ujbtk.hu/dr-gyorgyi-kalman-az-uj-bunteto-torvenykonvy-kodifikaciojanak-tortenete/>

betöltötte. Minden egyéb esetben a Különös Részben megállapított leghosszabb tartam lesz irányadó, de maximálisan öt év. Az így meghatározott tartamok veendő figyelembe az elévülés szabályainak alkalmazása terén. A végrehajtási jellegű szabályt tartalmazó 97. §-ban a jogalkotó külön kiemeli, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során különös gondot kell fordítani a fiatalkorú erkölcsi nevelésére, valamint oktatására. Az 1978. évi IV. törvény 108. § (1) bekezdése a fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés elsődleges céljaként továbbra is azt jelölte meg, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává válják, büntetést kiszabására csak abban az esetben adott módot, amennyiben az intézkedés alkalmazása nem célravezető. Egy 1995. szeptember hó 1. napjától hatályos módosítás (3) bekezdéssel egészítette ki a 108. §-t, mely külön kitér a szabadságelvonással járó intézkedésekre és büntetésekre, azok alkalmazását kizárólag abban az esetben teszi lehetővé, ha az intézkedés vagy büntetés célja más módon nem érhető el. A törvény hatálybalépésekor három hónapban határozta meg a fiatalkorúakkal szemben kiszabható szabadságvesztés legrövidebb tartamát, majd 1999. március 1-jétől hatályos szövegezése ezt egy hónapra változtatta. Továbbra is az elkövetéskor betöltött tizenhatodik életév bírt jelentőséggel a szabadságvesztés leghosszabb tartamának meghatározása során. Az életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény esetén tizenöt év, a tíz évet meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény esetén tíz évben határozta meg a törvény a fiatalkorúakkal szemben kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartamát. Amennyiben a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenhatodik életévét még nem töltötte be, úgy a szabadságvesztés leghosszabb tartama életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntethető cselekmény esetén is mindössze tíz év. Ezen eseteken kívül a kiszabható szabadságvesztés maximálisan öt év, amennyiben a bűncselekmény öt évet meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő. A régi Btk. már nem csak az elévülés határidejének számításánál, de a visszaesőkre vonatkozó rendelkezések szempontjából is az előbb ismertetett, csökkentett büntetési tértelkeretek alkalmazását írja elő fiatalkorúak esetében.

V. A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott szabadságvesztés büntetés kiszabásának hatályos magyar szabályozása

Az Új Btk-val szembeni egyik legfontosabb elvárás a törvényjavaslat indokolása szerint a “szigorúság, amely a tettarányos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenítését jelenti a törvényben.” “A hatályos Btk. és annak szankciórendszere valójában nem kettős, hanem a hármas nyomvonalú büntetőpolitika talaján áll. E szerint a súlyos bűncselekmények esetében, illetve a fokozottan veszélyes, visszaeső elkövetőkkel szemben a büntetőjog, a büntetés szigorát kell érvényesíteni. Míg a kisebb súlyú bűncselekmények, az első ízbeni bűnelkövetők esetében a szabadságelvonás nélküli alternatív szankcióknak, a nevelési, a preventív büntetési célnak kell elsőbbséget kapnia. Továbbá a szigorú megtorlás és a prevenció mellett a büntetőjogi jogkövetkezménynek a sértett, illetve a megsértett közösség kiengesztelését is szolgálnia kell és ennek érdekében a büntető kódex nagyobb teret kíván biztosítani a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeinek.”⁵³ Az új Btk. indokolása szerint “a szabadságvesztésre mint a legerőteljesebb visszatartó hatású büntetésre szükség van. A szabadságvesztés az elkövető elszigetelése révén, közvetlenül szolgálja a társadalom védelmét. E biztonsági szempontokon túl a büntetés nevelési feladata sem oldható meg nélküle.” Ahogyan az a bevezetésben már kitértem, a fiatalkorúak bűnelkövetése többnyire ideiglenes jellegű, kisebb súlyú és aránylag csekély jelentőségű, a fiatalkori bűnelkövetés az esetek túlnyomó részében szituatív, az életkorral összefüggő esemény, a deviáns viselkedés formák a felnőttkori bűnelkövetéshez képest jelentéktelenek.⁵⁴ Kiemelkedő jelentősége van azonban annak, hogy ezek a cselekmények ne maradjanak válasz nélkül, hiszen a gyermekek által tanúsított magatartás mindenképpen valamely diszfunkciót jelez, családi, iskolai krízist, szülői nehézséget vagy az ellátó intézményrendszer működésének hiányosságát. A hatékony és legkevésbé stigmatizáló válaszokat, intézkedéseket kell előnyben részesíteni, különös figyelemmel arra, hogy az ellátatlanul maradó elkövető gyermekek esetében az ismételt elkövetés, fiatalkori és felnőttkori bűnelkövetés esélye is magasabb.⁵⁵ Bibó István ma is helytálló megfogalmazása szerint “a büntetőjog sajátos erkölcsi jelentőségét egyetlen központi fontosságú kérdés adja meg, amely az összes többi etikai vonatkozásokat magába foglalja.

⁵³ Nagy Ferenc: A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk-ban, Börtönügyi Szemle, 2014. évi 1. Szám, 1.p.

⁵⁴ Herczog Mária- Gyurkó Szilvia: Ártatlanságra ítélve - gyermekkorú elkövetők az igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem határán, Kriminológiai tanulmányok 44. szám, Budapest, 2007., 150.p.

⁵⁵ Herczog-Gyurkó 151.p.

Ez a kérdés a büntetés értelmének és mibenlétének a kérdése.⁵⁶ A jogalkotó az Új Btk-ban a fiatalokkal szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés céljaként a elsősorban a fiatalok helyes irányba való fejlődését, és a társadalom hasznos tagjává válását jelöli meg, mindemellett az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalok nevelésének és védelmének szem előtt tartását kívánja meg a jogalkalmazótól.⁵⁷ A jogszabály mintegy alapelveként rögzíti a szabadságelvonással járó büntetések és intézkedések ultima ratio jellegét, amikor úgy fogalmaz, hogy fiatalokkal szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető, szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni pedig kizárólag abban az esetben lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el. Tekintettel arra, hogy a 12-14. év közti korosztály meghatározott, kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése esetén büntetőjogi felelősségre vonható, az Új Btk. akként rendelkezik, hogy azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét nem töltötte be, csak intézkedés alkalmazható.⁵⁸ Az ismertetett szabályozás alapvetően összhangban van a Gyermekjogi Egyezményvel, mely kiemeli, hogy a gyermekekkel szemben szabadságvesztés büntetés kiszabására csak végső esetben, végső eszközként van lehetőség. Az Egyezmény 37. cikkének a) pontja értelmében a részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni. A b) pont értelmében garantálni kell, hogy a gyermeket törvénytelenül vagy önkényesen ne lehessen megfosztani szabadságától. A gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal. Ezen rendelkezés tehát a szabadságelvonás valamennyi formája vonatkozásában irányadó. Ezzel egybeesik a Pekingi Szabályok 19. cikke, mely szerint a fiatalok zárt intézményben történő elhelyezése kizárólag végső eszközként és a lehető legrövidebb időtartamban lehetséges. Az ezen rendelkezéshez fűzött kommentár szerint számos káros hatás éri a zárt intézetben elhelyezett fiatalokat, melyet a nevelők részéről tanúsított

⁵⁶ Bibó István: Válogatott tanulmányok, Erkölc és jog különbsége: A büntetés funkciója IV. kötet, Magvető Kiadó, Budapest, 1990. 5. p.

⁵⁷ 2012. évi C. törvény 106. § (1) bekezdés

⁵⁸ 2012. évi C. törvény 106. § (2) bekezdés

legemberségesebb bánásmód sem képes kiegyenlíteni.⁵⁹ A Pekingi Szabályok keretében a büntető igazságszolgáltatás terén minimálisan betartandó, általános irányelvek kerültek megfogalmazásra. A 17. cikk a) pontja szerint az igazságszolgáltatás beavatkozása esetén nem csupán a tett körülményeire és súlyosságára kell figyelemmel lenni, de a fiatalkorú körülményeire és szükségleteire, valamint a társadalmi érdekre is. A b) pont értelmében a fiatalkorú személyes szabadságának korlátozására csak gondos mérlegelést követően van lehetőség, időtartamának pedig a lehetséges minimumra kell korlátozódnia. A b) ponthoz fűzött kommentár szerint a pusztán büntető jellegű megközelítés nem lehet elfogadható, a felnőttek és a fiatalkorúak legsúlyosabb cselekményei esetében elfogadható lehet a szigor, de a fiatalkorúak egyéb cselekményei vonatkozásában a fiatal jólétének és jövőjének biztosítása fontosabb érdeket képvisel a megbüntetésnél. Ezzel összhangban 18 éven aluli személyek kizárólag abban az esetben foszthatóak meg személyi szabadságuktól, amennyiben erőszakos cselekményt követtek el vagy folytatólagosan vettek részt súlyos, jogsértő cselekmények elkövetésében és nincs más megfelelő válasz.⁶⁰ Ésszerűtlen és a nemzetközi szabályozással ellentétes, hogy a jogalkotó Btk. szabályozásához hasonló garanciális követelményeket nem foglalt a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvénybe annak ellenére, hogy a törvény lehetőséget ad a fiatalkorúakkal szemben szabálysértési elzárás büntetés kiszabására.⁶¹ A helyzetet a jogalkotó a 2016. január hó 1. napjával bevezetett, végrehajtásában felfüggesztett szabálysértési elzárás intézményének bevezetésével próbálta finomítani. A szabálysértési törvény 27/A. § (1) bekezdése értelmében ugyanis a fiatalkorúval szemben kiszabott szabálysértési elzárás büntetés végrehajtása próbaidőre felfüggeszthető, ha - különösen a fiatalkorú körülményeire és a cselekménye tárgyi súlyára figyelemmel - alaposan feltehető, hogy a büntetés célja annak végrehajtása nélkül is elérhető. A büntetési célok, valamint a gyermekjogok érvényesítésének biztosítása a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény általános rendelkezései közt is helyet kapott. A törvény a büntetés-végrehajtás feladata és céljaként a büntetési célok érvényesítését jelöli meg a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásán keresztül, azzal a célkitűzéssel, hogy a végrehajtás során az egyéniesítés szempontjait biztosítani kell annak

⁵⁹Vaskuti András: A New York-i Gyermekjogi Egyezmény 37. és 40. éikkének érvényesülése a kiskorúak büntető igazságszolgáltatásában, <http://www.csagyi.hu/hirek/item/294-a-new-york-i-gyermekjogi-egyezmey-37-es-40-cikkek-ervenyesulese-a-kiskoruak-bunteto-igazsagszolgalatasiaban>

⁶⁰ Pekingi Szabályok 17. 1 cikk c) pont

⁶¹ Helsinki Bizottság: A gyermekek fogvatartása Magyarországon, http://helsinki.hu/wp-content/uploads/A_gyermekek_fogvatartasa_Magyarorszagon_HUN.pdf, 31. p.

érdekében, hogy az megfelelően szolgálja az egyéni megelőzési célok elérését. Ezen felül külön kiemeli, hogy a végrehajtás rendjének kialakítása során figyelemmel kell lenni arra, hogy az a fiatalok tekintetében a gyermekek jogainak érvényesülését is szolgálja.⁶² A Btk. vonatkozó rendelkezései szerint a tizenkettedik életévét betöltött, de tizennegyedik életévét be nem töltött elkövetővel szemben leg súlyosabb szankcióként javítóintézeti nevelés intézkedést rendelhet el a bíróság, egytől négy évig terjedő időtartamban. A 12, illetőleg 14-18 év közötti elkövetői körre speciális szabályok vonatkoznak, ez már a büntetési célok megfogalmazásával is nyilvánvalóvá válik, a törvény a büntetés vagy intézkedés alkalmazásának céljaként fiatalok esetén elsődlegesen a fiatalok helyes irányba való fejlődését, és a társadalom hasznos tagjává válását határozza meg, külön kiemelve, hogy az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalok nevelését és védelmét kell szem előtt tartani. A fiatalok tekintetében meghatározott büntetési cél a kiszabható büntetések és alkalmazható intézkedések szabályozását is áthatja. Alapvető, hogy a fiatalokkal szemben az intézkedések alkalmazását kell előtérbe helyezni, büntetés kiszabására akkor kerülhet sor, ha az intézkedés nem célravezető. A már korábban kifejtettek szerint kizárólag intézkedés alkalmazható azzal az elkövetővel szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét nem töltötte be, emellett fiatalokkal szemben szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak ultima ratio jelleggel lehetséges. Elsősorban tehát a nevelés eszközei alkalmazandók a fiatalok vonatkozásában a következő sorrend alapulvételével: szabadságelvonással nem járó intézkedés (megrovás, próbára bocsátás, jóvátételi munka), szabadságelvonással nem járó büntetés, szabadságelvonással járó intézkedés, végül szabadságelvonással járó büntetés. „Büntetést csak akkor lehet kiszabni, ha a bíróság azt állapítja meg, hogy másként nem érhető el a fiatalok helyes irányba történő fejlődése. Erre utalhat a sorozatos elkövetés, a többes halmazat, az elkövetési mód, a több minősítő körülmény, a motívum, a társtetteség, a csoportos, vagy a bűnszövetségben való elkövetés.”⁶³ Annak megállapítása érdekében, hogy a fiatalokkal szemben megfelelő és elégséges-e a szabadságelvonással nem járó intézkedés alkalmazása, az ítélező bíró együttesen és összességében értékeli a felmerült enyhítő és súlyosító körülményeket, a fiatalok eljárás alatt és az elkövetés után

⁶² 2013. évi CCXL. törvény 1. § (1) bekezdés, (2) bekezdés b) pont

⁶³ Hegedűs István, Juhász Zsuzsanna, Karsai Krisztina, Katona Tibor, Mezölaki Erik, Szomora Zsolt, Törő Sándor: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, ad 105. §

tanúsított magatartását, személyi körülményeit. Ebben a körben a fiatalkorú gondozójának vallomása jelentőséggel bírhat az életvitelre vonatkozó megállapítások tekintetében. Amennyiben a lefolytatott bizonyítás eredményeként adott esetben nem elegendő a szabadságelvonással nem járó intézkedés alkalmazása, úgy a bíróság elrendeli a fiatalkorú javítóintézeti nevelését, illetve szabadságvesztés büntetést szab ki. Amennyiben a jogalkalmazó a büntetés kiszabását találja indokoltnak, első körben a szabadságelvonással nem járó büntetés kiszabásának lehetőségét kell vizsgálnia. Ha erre nem lát lehetőséget, úgy szabadságelvonó intézkedésként javítóintézeti nevelés elrendelésére, illetve ha ez nem lehetséges (mert pl. a terhelt az elbíráláskor már betöltötte a tizenkilencedik életévét), vagy nem elegendő, akkor a fiatalkorúak fogháza, illetve fiatalkorúak börtöne büntetés kiszabására van mód. Ekkor is mérlegelendő a büntetés végrehajtásának felfüggesztésének kérdése, végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazására akkor kerülhet sor, ha a bíróság a felfüggesztésre nem lát lehetőséget. Amennyiben az ítélező bíró szabadságvesztés büntetés kiszabását látja indokoltnak a fiatalkorú vádlottal szemben, úgy az alábbi, felnőtt korúakra vonatkozó szabályoktól eltérő törvényi előírásokat kell figyelembe vennie. A szabadságvesztés büntetés generális minimuma valamennyi bűncselekmény esetében 1 hónap, függetlenül a Különös Részben meghatározott büntetési tételkeret alsó határától. A büntetési tételkeretek felső határa is kedvezőbben alakul a fiatalkorúaknál, a törvény különbséget tesz a bűncselekmény elkövetésekor 16. életévét be nem töltött és betöltött fiatalkorú között. Az előbbi kategóriába eső vádlottak esetén a kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartama életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény elkövetése esetén tíz év, míg öt évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén öt év. Abban az esetben, ha a bűncselekmény elkövetésekor a fiatalkorú már betöltötte 16. életévét, úgy életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény elkövetése esetén tizenöt év, tíz évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén tíz év, évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén pedig öt év. Külön kiemeli a törvény, hogy a büntethetőség elévülése határidejének számításánál és a visszaesőkre vonatkozó rendelkezések szempontjából az előbb ismertetett büntetési tételkeret veendő figyelembe. Azaz életfogytig tartó szabadságvesztéssel is fenyegetett bűncselekmény elkövetése esetén, elkövetéskor a tizenhatodik életévét betöltött fiatalkorúnál a büntethetőség tizenöt év elteltével, míg a tizenhatodik életévét be nem töltött fiatalkorú esetében tíz év elteltével évül el. A többi bűncselekmény elévülése esetén sem a különös részi tételkeret felső határa az irányadó, hanem a fiatalkorúakra vonatkozó csökkentett tételkeretek.

Életfogytig tartó szabadságvesztés kizárólag azzal szemben szabható ki, aki a bűncselekmény elkövetésekor a huszadik életévét betöltötte. Ezen előírás az erőszakos többszörös visszaesők tekintetében alkalmazandó, büntetési tételkeret felső határának kétszeresére való emelkedését eredményező, halmazati büntetés kiszabására vonatkozó szabályokat megelőző rendelkezése alapján kiszabható életfogytig tartó szabadságvesztésre is vonatkozik. Fontos eltérés a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok körében, hogy a törvény nem ismeri a fiatalkorúak fegyháza intézményét. A kiszabott szabadságvesztés végrehajtási fokozata fiatalkorúak börtöne, amennyiben a fiatalkorút büntett miatt kétévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélik, az egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt fiatalkorú visszaeső, vagy az egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt fiatalkorút a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőző három éven belül szándékos bűncselekmény miatt javítóintézeti nevelésre ítélték. Mivel a Bnytv. 20. § d) pontja szerint értelmében javítóintézeti nevelés esetén a bűnügyi nyilvántartás csak meghatározott ideig, a végrehajtás befejezésétől számított három évig tartalmazza a felvett adatokat, ezért a Btk. három évben határozza meg azt az időtartamot, amelyen belül elrendelt javítóintézeti nevelés megalapozza a szigorúbb végrehajtási fokozatot. Minden egyéb esetben a szabadságvesztés végrehajtási fokozata fiatalkorúak fogháza lesz.⁶⁴ Speciális, kizárólag fiatalkorúakkal szemben alkalmazható szabadságelvonással járó intézkedés a javítóintézeti nevelés elrendelése. Elrendelésére abban az esetben kerülhet sor, ha a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges, azonban nem rendelhető el azzal szemben, aki az ítélet meghozatalakor huszadik életévét betöltötte. A javítóintézeti nevelés tartama egy évtől négy évig terjedhet.

VI. Bírósági statisztikai adatok elemzése

Az alábbi táblázatokban összefoglalt, az elemzéshez szükséges adatokat kutatási kérelmemre az Országos Bírósági Hivatal Statisztikai és Elemző Osztálya szolgáltatta. A vizsgált időszak az Új Btk. hatályba lépésétől 2015. december hó 31. napjáig terjedő időszak.

⁶⁴ Hegedűs István, Juhász Zsuzsanna, Karsai Krisztina, Katona Tibor, Mezőlaki Erik, Szomora Zsolt, Törő Sándor: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez

A.

A jogerősen elítélt fiatalok megoszlása büntetés, intézkedés szerint

A fiatalok elítéltek által elkövetett bűncselekményekben hozott büntetések, intézkedések száma

Időszak	Összesen	Szabadságvégvesztés összesen	Végrehajtott szabadságvégvesztés	Felfüggesztett szabadságvégvesztés	Felfüggesztve, de a módjára nincs adat	Elzárás	Egyéb	Önállóan alkalmazott mellékbüntetések, intézkedések
2013. II. félév	2310	555	121	434	0	0	405	1350
2014.	5475	1422	321	619	482	7	1095	2919
2015.	4607	1177	284	284	609	13	1057	2341
Összes	11639	3154	726	1137	1091	20	2557	6610

en								
----	--	--	--	--	--	--	--	--

B.

A fiatalok által elkövetett bűncselekményekben hozott büntetések, intézkedések aránya _____

Időszak	Összesen	Szabadságvesztés összesen	Végrehajtott	Felfüggesztett	Felfüggesztett, de a módjára nincs adat	Elzárás	Egyéb	Önállóan alkalmazott mellékünetések és intézkedések
2013. II. félév	100%	24,03%	5,24%	18,79%	0,00%	0,00%	17,53%	58,44%
2014.	100%	25,97%	5,86%	11,31%	8,80%	0,13%	20,00%	53,32%
2015.	100%	25,55%	6,16%	6,16%	13,22%	0,28%	22,94%	50,81%
Összesen	100%	27,10%	6,24%	11,49%	9,37%	0,17%	21,97%	56,79%

C.

A jogerősen elítélt fiatalok életkor szerinti megoszlása

Időszak	Összesen	Elkövetés kor 12 éves	Elkövetésko r 13 éves	Elkövetés kor 14 éves	Elkövetés kor 15 éves	Elkövetés kor 16 éves	Elkövetés kor 17 éves
2013. II. félév	2253	0	0	358	515	636	744
2014.	5452	1	3	802	1240	1613	1793
2015.	4580	4	12	703	1052	1248	1561
Összesen	12285	5	15	1863	2807	3497	4098

D.

A jogerősen elítélt fiatalok életkor szerinti megoszlása

Időszak	Összesen	Elkövetés kor 12	Elkövetés kor 13	Elkövetés kor 14	Elkövetés kor 15	Elkövetés kor 16	Elkövetés kor 17
---------	----------	---------------------	---------------------	---------------------	---------------------	---------------------	---------------------

		éves	éves	éves	éves	éves	éves
2013. II. félév	100%	0,00%	0,00%	15,89%	22,86%	28,23%	33,02%
2014.	100%	0,02%	0,06%	14,71%	22,74%	29,59%	32,89%
2015.	100%	0,09%	0,26%	15,35%	22,97%	27,25%	34,08%
Összesen	100%	0,04%	0,12%	15,16%	22,85%	28,47%	33,36%

Az A és B táblázat adataiból kitűnően fiatalok elítéltek esetén a vizsgált évekre lebontva és összességében is az önállóan alkalmazott mellékbüntetések és intézkedések vannak a legnagyobb számban, a végrehajtandó szabadságvesztés és az elzárás kiszabására került a legkevesebb esetben sor.

Az életkorok megoszlását vizsgáló B és D táblázat adatainak tanúsága szerint 14. életévtől van ugrás a vádlotti számban, erre mindenképpen hatással van, hogy a 12-14 közötti korosztály csak bizonyos kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények vonatkozásában és belátási képesség birtokában válhatnak büntetőeljárás alanyává. Ugyanakkor a 12-14 éves korosztály vonatkozásában szolgáltatott adatok arra engednek következtetni, hogy a büntethetőségi korhatár ekkénti leszállítása nem volt szükséges. A százalékos adatok szerint ugyanis ezen bűnelkövetői kör az elkövetett bűncselekmények elenyésző hányadát, 0 és 0,35% közötti részét valósítják meg. Ehhez képes a bűnelkövetéssel leginkább érintett korosztály a 16-17 éveseké, ahol szignifikáns emelkedés van a vádlotti számban.

Összességében elmondható, hogy hozzávetőlegesen a fiatalok 25%-ával szemben szabott ki a bíróság jogerősen szabadságvesztés büntetést, a kiszabott szabadságvesztés büntetések 20-25%-a lesz végrehajtható.

Mindez összevetve a Helsinkai Bizottság gyermekek fogvatartását feldolgozó elemzésével, mely szerint a teljes hazai fogvatartotti populáción belül a fiatalok száma 2013. december hó 31-én 478 fő volt ez a fogvatartottak 2,67%-át teszi ki. Az adat a korábbi év 514-es számához képest csökkenést mutatott. A fogház és a börtön fokozat között kiegyenlített, 50-50%-os megoszlás volt kimutatható az elemzés szerint, mely egyaránt vizsgálta a jogerős büntetést töltőket és az előzetes letartóztatásba helyezetteket. A fiatalok fogvatartottak száma a 2014-es évre sem mutatott emelkedést. ⁶⁵

VII. Összegzés

Szakedolgozatomban a fiatalokkal szemben kiszabott szabadságvesztés büntetés elméleti hátterét és a büntetés kiszabás gyakorlatát vettem górcső alá. Az elméleti alapvetés és a jogalkalmazás adatainak összevetéséből kitűnően a dolgozat elején felállított hipotézis helytálló: a fiatalokkal szemben valóban indokolt a szabadságvesztés büntetés ultima ratio jelleggel való szabályozása és alkalmazása, figyelemmel ezen korcsoport biológiai-erkölcsi jellemzőire, a fiatalkor átmeneti, fejlődésben lévő jellegére és a büntetési célokra. A fiatalok szabadság elvonását pártolók és ellenzők közötti társadalmi-jogi vita ennek ellenére feloldhatatlan marad, egy-egy nagyobb média nyilvánosságra szert tevő, kiemelkedő súlyú, fiatalok által elkövetett bűncselekmény elkerülhetetlenül a megtorlás eszméi felé tereli a közvéleményt. Álláspontom szerint nagyobb hangsúlyt kellene kapnia a gyermekvédelem eszközeinek, egy valóban, hatékonyan működő jelzőrendszer kialakításának, valamint a bűnmegelőzésnek. Ugyancsak megkérdőjelezhetőnek látom a 12-14 év közötti korosztály - korlátozott körben történő - büntethetőségének bevezetését, hiszen a fiatalkori bűnözés megfelelő kezelése nem lehet kizárólagosan a büntetőjog feladata, komplex fellépést tesz szükségessé.

⁶⁵ Helsinkai Bizottság: A gyermekek fogvatartása Magyarországon, http://helsinki.hu/wp-content/uploads/A_gyermekek_fogvatartasa_Magyarorszagon_HUN.pdf, 13.p.